

MODERNI SAIMNIEKI

Komēdija vienā cēlienā

Personas:

Pēters Upmalis, saimnieks.

Anna, viņa sieva.

Alfrēds Upmalis, *cand. phil.*, viņu dēls.

Rozalija Alide Eufrozīne, viņa iaulāta draudzene.

Helene Upmalis, Pētera Upmaļa meita, skolotāja.

Indriķis Birks, draudzes skolotājs un ērgelnieks.

Amaliņa, viņa sieva, dzimuse Upmalis.

Kārlis Puriņš, Birka palīgs draudzes skolā.

Ansī Vairogs, filozofijas kandidāts, Alfrēda Upmaļa draugs.

Jūlijs Pencis }
Jozefs Vista } Korburi, mākslas mīļotāji.

Erna Upmalis, ģimnaziste, saukta Gasetā.

Anete Pencis }
Līziņa Purgalv } ģimnazistes, Ernas Upmalis draudzenes.

Jancis Sviķis, saukts Alzofski, fotogrāfs.

Brencis }
Pičs } Upmaļa puīši.
Jurka }

Alīne }
Līna } Upmaļa dienestmeitas.
Līze }

Vecā māte.

Notiek tagadnē, Upmaļu mājās.

1. skats.

Skatuve:

Upmaļu saimes istaba; trīs durvis, četri logi, aizkrāsne ar aizkaru priekšā, kur vecā māte dzīvo. Vienas durvis ved uz āru, pa labi; otras — dibenā uz dienastmeitu istabu; trešās durvis ved uz noliekamo kambari. Istabā liels galds, ap to krēsli, vienā sienmalī garš sols, liela krāsns, dažādas istabas lietas: skapis, sienas pulkstens, lampa, uz krāsns stūra svece lukturī; virs krāsns karājas teļa āda un piepūsts pūslis; turpat salikti šķederni un skali, gar krāsni mūrītis. Istabas kaktos un pie durvīm noliktas meijas. Vakars.

Vecā māte

(sēd uz mūrīša, dzied).

Aplam bezkaunīgs lielmutis
Bij garais Goliats!

Pēters Upmalis

(ienāk). Es meklēju Annu, jau kādu stundu manim viņas vajadzēja satikt, jo viesi jau nāk viens pēc otra, un mājas māte kā pazuduse.

Vecā māte.

Nebēdājies, Pēter, tur jau ķēķī ir Līna, tā vāra un cep, kas vajadzīgs, un klāj galdu. Tu jau Annu pazīsti, tai jau nu dēls ir lielskungs un vedekla lielmāte, tā iet un nāk, runā un stāsta, tā ka galva reibst.

Pēters Upmalis.

Vecā māt, tā tu nerunā. Tu arvienu esi prātīga un tā izturies, ka miers lai būtu mājā. Kas tev par daļu, tev ir sava nauda, sava maize, sava pajumte, tev nekā netrūkst, kam tu to runā, kas tevīm var skādēt?

Vecā māte.

To es tikai tevīm, mīlais dēls, runāju. Te neviens nedzird. Istabā bez mums abiem nav neviena cita.

P ē t e r s U p m a l i s.

Tā? tu redzi, tur ir durvis, tur ir durvis un arī tur ir durvis. Aiz durvīm dzīvo ļaudis, kas labprāt klausās, tāpēc apdomīgi! Tagad ir citādi laiki nekā senāk, tagad pat miesīgs bērns tēvu un māti apsūdz, un apsūdz vecāki arī savus bērnus. Vecā māt! arī es esmu apsūdzēts. Mans dēls, mana vedekla ir par mani sūdzējušies, ka es strādājot preti kultūrai, izglītībai un citām tādām smalkām lietām. Viņi par mani smejas sabiedrībā, skolā un biedrībā; cits tēvs viņiem būtu teicis rupjības, bet es piekāpjos, jo es zinu, pret izglītību un smalkām manierēm ir veltī kaŗot. Tāda cīņa manim maksātu vairāk nekā Skalbes mājas, kuŗas es tagad atdošu dēlam, lai viņš tās valda, jo viņš ar savu laulātu draudzeni grib dzīvot uz laukiem, vismaz pa vasaras brīvdienām atpūsties no sava grūtā darba pilsētā un priecāties par jauko dabu. Un es ar prieku viņam to ļauju. Skalbu mājas es viņam atdodu, priekš viņa es uzcēlu jaunu dzīvojamo ēku, Strautniekus dabūja Amaliņa, Birka cienīgā, un manim pašam vēl paliek Upmaļi. Erna ir vēl jauna, tā var vēl gaidīt, tā man maksā daudz naudas, katru gadu septiņi simti rubļus!

V e c ā m ā t e.

Ujā, vai tu traks, Pēter? Es domāju, simts rubļus!

P ē t e r s U p m a l i s.

Nekā, vecā māt! Es tevīm nekad nekā neslēpju, un arī šinī lietā es saku skaidri un patiesi, ka Erna manim maksā katru gadu vismaz apaļus septiņsimts rubļus.

V e c ā m ā t e.

Tā Erna, tā mazā skuķe! par ko? par ko tu maksā priekš viņas tik daudz naudas? to jau nedrīkst nevienam stāstīt.

P ē t e r s U p m a l i s.

Kāpēc ne? Tagad jau visi maksā, cik tik spēj, un liek izglītēt savus bērnus. Saki, priekš kā lai es to naudu krāju?

V e c ā m ā t e.

Nerunā tik vieglprātīgi! Tas nav vairs labi, kad tu runā tik aplam. Apdomā, tu vēl neesi vecs vecis, un var pienākt tas brīdis, kur tevim pašam naudas vajaga. Un ja nu viņas nav?

P ē t e r s U p m a l i s.

Tad tu, vecā māt, manim aizdosi, jo tevim trīs tūkstoši! vairāk nekā man, jo acumirkļi manim ir tikai simts un astoņdesmit divi rubļi ar kapeikām. Tik tāļu es esmu nokļuvis!

V e c ā m ā t e.

Pēter, tu mani māni? tas nevar būt? Kur tad tu savu naudu liki?

P ē t e r s U p m a l i s.

Es studentiem vien esmu aizdevis kādu tūkstoti, jo manas meitas neliek mani mierā, tās mani bučo un lūdz, lai es tiem smukajiem buršiem palienot naudu, ja tie gribot aizņemties. Un es to daru, jo viņi taču manim to naudu atmaksās!

V e c ā m ā t e.

Lai būtu kā būdams, mīļais dēls, ar naudu esi prātīgs. Es jau nedzīvošu vairs ilgi, tad jau tevim, mans mīļais dēls, piederēs visa mana manta un nauda. Bet agrāki es nevaru un nedrīkstu to laist iz rokām, jo es savam vīram uz viņa miršanas gultas apsoliju to nekad nedarīt.

P ē t e r s U p m a l i s.

Tad tu, vecā māt, esi cietsirdīga, jo naudas manim vajaga un es cerēju, ka tu manim aizdosi.

Vecā māte.

Jā, aizdot, to es tevīm varu, bet ne daudz! Bet kad tu manim atkal atdosi?

Pēters Upmalis.

To redzēsim! Labāk ir, vecā māt, ka es no tevis neaizņemos ne graša! Es esmu vīrs, kas pats zina naudu pelnīt, un pats tiek uz priekšu. Tas jau būtu priekš manis liels kauns, ja es no tevis aizņemtos kādus simtus, jo tad es zaudētu visu cienību un arī kreditu! Tava nauda atrodas pagasta tiesas glabāšanā, pēc mana tēva vēlēšanās, un arī manā pārziņā, pēc viņa paša noteikuma un tavas gribas, un tās mēs neviens neaiztiekam, par to tu, vecā māte, vari būt droša. Tu, vecā māte, esi bagāta, tāpēc arī mēs visi tevi tā aplidojam. Ja tevīm nekā nebūtu, tad nezin, kā ar tevi būtu. Bet neskatoties uz to, tevīm ir tik daudz prāta un gudribas, ka tevi ir vērts cienīt un es labprāt klausos tavus padomus. Es tevīm esmu labs dēls, jo es tevi nemīlu vis tavas naudas dēļ, bet tāpēc, ka tu mani sargā un laikā aizrādi uz klūdām, kuŗas es allaž padaru. Saki man, kā lai es tieku vaļā no šīs bandas, kuŗa mani ar katru dienu vairāk un vairāk aplenc un kā žņaugtin nožņaudz ar savām prasībām? Mana sieva, mani bērni, mana vedekla, manas meitas vīrs, viņi visi dzīvo liksmi, bez bēdām, un manim vajaga arvien to naudu gādāt. Saki, kur lai to naudu ņem? Upmaļi taču nav muiža un mans šaurais maķelis nav nekāda banka! Mani bērni domā, ka manim tā nauda aug jeb man zemē vajag kaut kur tik pakašņāt vai parakt, lai es to dabūtu. Viņi mani tura par turīgu. Zināms, še uz laukiem, salīdzinot ar kaimiņiem, es jau esmu tā apmēram gan turīgs, bet pilsētā, kur mans dēls dzīvo, tur rēķina ar citādiem skaitļiem. Kad es aizbraucu pie sava dēla Alfrēda viesos, kuŗš dzīvo elegantā dzīvoklī, kuŗa viesi ir smalki, tad manim kājas tirpst. Es arvien

apjautājos, vai Alfrēds ar saviem ienākumiem tiek cauri? Iznāk, ka tas taisa parādus. Saprotams, ka tādā gadījumā manim jānodod vajadzīgā nauda, jo citādi es būtu lempis! Viņa gods ir arī mans gods! Mans pienākums ir par maniem bērniem gādāt, tas ir katra tēva pienākums, un es to arī daru, jo tas ir arī mana laime. Ja es to nevarētu, tad es nezinu, kas notiktu.

V e c ā m ā t e.

Ak, mīlais Pēter, tu aizmirsti, ka tie ir pieauguši cilvēki un nav vairs mazi bērni. Atmet tās nevajadzīgās bažas par viņiem un dzīvo vairāk priekš sevis pašā!

P ē t e r s U p m a l i s.

Vai tu tā darīji, kad tu, mīlā māte, te Upmaļos biji par saimnieci; tu manim arvien vairāk devi nekā manim vajadzēja. Un kādu pateicību tu no manis sapēmi? Tu dzīvo aizkrāsnē! Kur manim tevi vajadzēja ielikt buduārā un nopirkt tevīm zīžu spilvenu, kur nolikt tavu veco, bet prātīgo galvu! Bet es tevi iekortelēju te, aizkrāsnē, ļoti skaisti no tik laba dēla, kāds es esmu! Saki, vai es neizskatos pēc diedelnieka, nelieša un Adzmaņa, pēc tāda aušas, kuņģa laimi meklē cienīgmāšu ķēķī, kur par dāvāto sviesta spaini dabū siltu rokas spiedienu. Vai lielskungs un lielmāte manim atļautu manus bērnus skolot un smalki izglītot, ja es viņu ķēķī gandrīz katru nedēļu kaut ko nenovestu. Arī tur manim kāds simts rubļu pa gadu aiziet, kā meita mācībā! Un šur tur es esmu smērējis, kur tik vien tie greizie vāgi čīkst, tam pašam — tu zini, māte, kas manus bērnus kristīja un svētīja, arī savu daļu esmu devis, kaut gan ne tik daudz, cik vajadzēja! Skrīveram, skolotājam, direktoram, inspektoram, inspektora palīgam, vārtu sargam, dažiem oberlēreriem, tiem visiem es esmu devis naudu, tīru, skaidru naudu, lai viņi manu meitu uzrauga, lai tā

izaugtu manim par prieku un laimi un tāpat arī manai mīlai sievai par sirds uztaisīšanu, bet tā kopzuma ir arvienu tik liela, ka manim reizēm paliek nelabi ap dūšu!

V e c ā m ā t e.

Mīlais dēls, es tevi pazīstu un zinu, ka tu esi vieglprātīgs, bet ko lai dara, tu esi mans dēls, un tāpēc es tevīm labprāt dodu, kas manim ir. Proti (skatās šķelmīgi un turklāt bailīgi visapkārt), še, še, manā azotē ir vēl nauda, bez tās naudas, kuŗa atrodas pagasta tiesas glabāšanā. Ja tevīm vajaga, ņem to, bet neaizmirsti arī manis, tavas vecās mātes, Kačas Upmal, kuŗa tevi maziņu auklēja, tevi glabāja kā savu acu raugu, tevi vadāja pie rokas un vizināja uz baznīcu, uz tirgiem, tevi mācīja un izaudzēja par stipru, veselu vīru! Un vai manim būtu tagad jāredz, ka tu, mans mīlais dēls, nelaikā lūsti un novīsti savu bērnu dēļ! Še, ņem to, cik tur ir, bet esi uz priekšu prātīgāks, jo citādi tu vari piedzīvot bēdu dienas!

P ē t e r s U p m a l i s.

Mana māte, mana mīļā labā māte! Kā lai es tevīm pateicos par to? Tur gan ir vai vesels tūkstots?

V e c ā m ā t e.

Nerunā tik stipri, tagad manim tas tevīm jāsaka, ko tu manim teici, ka aiz durvīm ļaudis mīl klausīties. Es šajā ziņā esmu uzmanīga! Jā, tā ir nauda, bet apdomā, ka tā ir vēl no tiem laikiem, kur asara pēc asaras tika Upmaļos sēta, lai tiktu pie graša. Tā ir sūri grūti pelnīta nauda, mīlais dēls, bet to tu vari droši ņemt, tai nepielīp ne mazākais melnumiņš, ņem to un neaizmirsti manis. Tu biji gan mani aizmirsis. Es to redzēju, mani tas gauži apbēdināja. Neaizmirsti nekad savas mātes, Pēter Upmali, citādi manim tevīm ir jāsaka, ka tu esi viegls putns.

Pēters Upmalis.

Tā ir labi, mīlā māte, ka tevim ir tāda cieta, veselīga sirds, ka tu mani norāj; es to esmu pelnījis, jo es tiešām esmu šur tur vieglprātīgi naudu izdevis. Uz priekšu es būšu gudrāks!

Vecā māte.

Esi gudrāks! esi apdomīgāks. Cik tur ir? izskaiti!
Es arī gribu zināt, vai es esmu pareizi skaitījuse?

Pēters Upmalis

(izskaita naudas papīrus). Četri simti, četri simti sešdesmit — astoņdesmit, pieci simti pieci, — seši simti trīsdesmit divi rubļi. Seši simti trīsdesmit divi rubļi? Vai lai es tos ņemu? Ja būtu apaļi pieci simti, tad tūliņ es ņemtu! Bet darīsim tā! Es paturēšu tos piecus simtus, un simts trīsdesmit divi rubļi paliek tevim, jo es zinu, ka naudas pavisam nav, kā tad cilvēks jūtas. Tu varētu par daudz bēdāties. Te, mīlā māte, simts trīsdesmit divi rubļi tevim atpakaļ.

Vecā māte

(saņem). Labi, labi, es tos paglabāšu. Bet nu ej, tevim ir viesi, un manim jāiet skatīties, kā meitas to pienu salej, es dzirdu, tās sanāk jau iz laidara!

Pēters Upmalis.

Jā, mīlā māte, tā ir, kā Zalamans vai kāds cits gudrs cilvēks vecos laikos sacījis: cik naudas makā, tik prāta galvā. Vēlreiz sirsnīgi pateicos, ar labu nakti, mīlā māt.

Vecā māte

(cietā balsī). Ar labu nakti, Pēter. (Abi aiziet. Anna Upmalis, Rozalija Upmalis, Amalija Birk, Babete fon Speiht, Alfrēds Upmalis, Ansis Vairogs, Jūlijs Pencis ienāk.)

Anna Upmalis.

Kas te par nekārtību? Ne svece, ne lampa te nav iedegta? Lūk, kur dienestnieki, no rīta līdz vakaram manim jārejas ar tiem ļaudīm. Lūdzu piedošanas, ka te nav gaismas! Penca kungs, vai jums ir spičkas pie rokas?

Pencis.

Kā nu nav, cienīgā kundze! Manim spičku nekad nav trūcis! Te (uzrauj spičku, Anna Upmalis noņem lampai kupolu un cilindri, Pencis pielaiž daktij uguni, Anna Upmalis saliek uz lampas cilindri un kupoli) ir uguns un gaisma, un es jums, cienīgā kundze, pateicos, ka jums ir tā vajadzīgā lampa, kuŗas gaismā var aplūkot jūsu tik interesanto saimes istabu!

Anna Upmalis.

Te var dancot, Penca kungs. Te liksim piebīdīt galdu pie sienas un tad te telpu pietiek, jeb arī pagalmā, kā jūs vēlaties! Kā jūs domājiet, Rozalija, Amalija, kā jūs fon Speiht jaunkundze?

Babete fon Speiht.

Mir ist es ganz egal, wie Sie wollen!

Amalija

(smiedamās uz māti). Tas ir pa latviski: tai cienīgai jaunkundzei gluži vienalga, kā tu vēloties!

Anna Upmalis

(nobalsē). Tā, jā, jā. Nu, manim ar to vācu valodu iet vāji! Es gan mācījos Neikenu un lasīju pa vāciski, bet tas jau ilgi atpakaļ. Der Tisch ist gelb. Die Bank ist blank. Das Brot ist frisch, to es zinu, bet vairāk es ar' nevaru pa vāciski lielīties. Tā nu, mani ļoti cienījamie un turklāt mīlie viesi, es jums nekā neslēpju no mūsu vienkāršās lauku dzīves,

kuŗu jūs, Penca kungs, it labi pazīstat! (Alfrēds Upmalis un Ansis Vairogs sarunājas savrup, viņi noslīgst sarunā.)

P e n c i s.

Mans profesors, kuŗš lasa cōoloģiju, botaniku un mineraloģiju. Bet es redzu, viņš nepazīst mūsu lauku apstākļus, jo te ir patīkami, tik interesanti, ka es to nevaru vārdiem izteikt. Drīzāki manim ir jā-saka, ka mans profesors reizēm glūn zvēriski uz eksāminējamo studentu, tiešām, zinība un zinības objekts jeb priekšmets, kāda tur liela starpība! Teō-rija un prakse. Te ir prakse, tīra nemākslota prakse priekš dzīves un zinības! Ai, mūsu tēvija, mūsu dzimtene! Par viņas daiļumu un cēlumu arī jūs, Upmaļa kundze, esat rūpējusēs.

A n s i s V a i r o g s

(izņem no kabatas papirosu etviju). Es lūdzu, vai cienī-tās dāmas būtu tik laipnas un atļautu mums, vīriešu personām, smēķēt tabaku.

A n n a U p m a l i s.

O, labprāt, lūdzu pīpojat, cik tik patīk. (Ansis Vairogs piedāvā arī Pencim papirosu.)

P e n c i s.

Nē, pateicos, es nepīpoju!

A n n a U p m a l i s.

Tas ir labi, Penca kungs, jūs esat īsts ideāls students.

A n s i s V a i r o g s.

Tas mani apvaino, cienītā kundze!

A n n a U p m a l i s.

Nemaz neļūtaties apvainoti, Vairoga kungs!

A n s i s V a i r o g s.

Gandrīz neesmu apvainots: Sadedzināta manta iz mutes kūp tam, kuŗa laimi cits apēdis. Es totiesu mazāk ēdu un dzeŗu, jo mana maize ir rūgta un ūdens dārgs! Filozofiem nav nekad pie dāmām piekrišanas. Viņus uzskata kā nelgas! Labi, es arī nepīpošu. (Izdzēš papirosu.) Redzēs, vai cienītā mājas kundze manim atļaus ar viņas meitas jaunkundzi sarunāties par devīto valzivi, kuŗu tā no Aivazovska redzējuse gleznotu Rīgā, mazajā Ģildē izstādītu!

P e n c i s.

Jūs domājat Aivazovska gleznu девятый валь, tas jau nozīmē devīto vilni, kuŗš grib nogremdēt slīkstošo kuģi ar nelaimīgo jūras braucēju, kuŗš glābjas uz slīkstošā kuģa masta!

A n s i s V a i r o g s.

Gluži tā ir tā glezna. Bet par vali sauc arī valzivi, un daŗš labs skuķēns, kuŗš mācās svešās valodas, viegli samaina valzivi ar devīto vilni! Tas ir vairāk vērts un padara jaunas meitenes interesantākas un cēlākas nekā pārmērīga, pedantiska zināšana, pēc modes sarunām par dažādiem mākslas vai zinību priekšmetiem, kamēr pate īstenā lieta ir gluži sveša.

P e n c i s.

Kur paliek Jozefs Vista, mans labais draugs un komiltons, lai tas nāk un runā ar Vairoga kungu, viņš interesējas priekš filozofijas! Vai mēs, vīriešu personas, cienītām dāmām neesam tik lieki, uzbāzīgi vai nepatīkami? Varbūt cienītās dāmas vēlas citus kavalierus! Es lūdzu piedošanu, jo es vēl nevaru skaitīties par īstu kavalieri, es vismaz to sajūtu, bet redzēdams, ka to tā sakot trūkst, es biju tik brīvs un gāju jums, cienītās dāmas, līdz kā pavadonis! Jūs

atļausat, ka es aizeju meklēt Jozefu Vistu, jeb ja jūs atrodat, ka tas no manis iedomīgi, ka es lūdzu atļauju, tad es vēl palieku! Es nezinu, ko cienītās dāmas par to domā?

Alfrēds Upmalis

(smiedamies satver Pencī pie pleciem). Jūs, mans mīlais, esat īsts prātnieks, vēl lielāks nekā jūsu komiltons, Jozefs Vista! Atstāsim dāmas uz kādu brīdi un iedzērsim kausu miesta, jo tas šē ir dabūjams, ne šē uz vietas, bet kādus soļus aiz šīm sienām, šīs pašas mājas citās telpās, bet varētu arī likt atnest šurp to bairīti!

Amalija Birk

(uz citām dāmām). Tā! te iesāksies dzeršana! Lūdzu, iesim mēs citur!

Babete fon Speiht.

Das Trinken ist den Burschen erlaubt, wenn sie nicht zu zahlen vergessen? Und wenn sie betrunken sind, können sie singen, wenn sie das vergessen, warum sie trinken! Also lassen sich's die Herren gutschmecken. Auf Wiedersehen! (Dāmas aiziet.)

Pencis

(aizgrābts). Jā, ka zosīm ir taisnība, kad tās peld dīķim uz malu, ja laiks to prasa, tā arī vista zinās, ko ar mums cāļiem darīt, kad tā ieradīsies šē! Kur viņš paliek, tas Jozefs Vista, mans dārgais komiltons? Kāds grūts amats, kādas rūpes jānes tam, kurš draugam ir par draugu! *Vortute et fide!* Draugam — tēvijai. Tas ir grūts uzdevums, priekš drauga un tēvijas ir allaž jāiet cīņā!

Alfrēds Upmalis.

Uz to mēs, jaunais draugs, dzērsim! Tūliņ to dabūsīm! (Vecā māte ienāk.) Es iešu un par to parūpēšos. Labvakar, vecā māt!

Vecā māte.

Labvakar, Alfrēd! (Klusākā balsī.) Tava mazā sieva ir labāka nekā tu! viņa mani šodien, tiklīdz atbrauca, apmeklēja un manim teica, ka manim esot jāsež pašā galda galā, un ja es tur nesēdēšot, tad viņa mani ar vari tur nosēdināšot. Nu, bet kam tas vajadzīgs! Es pate zinu, kur manim jāsež, te aizkrāsnē, jo jūs, jaunie ļaudis, runājat pavisam kaut ko citu nekā es, un es no tā visa maz ko zinu un jēdzu, ko jūs runājat! Jums ir smalkas manieres, smalkas drānas, nu, bet kas jums ir vairāk, vairāk nekā! Manim ir daudz ko teikt, mīļais Alfrēd, bet lai paliek, es zinu, ka mani vārdi krīt pie jums maz svarā.

Alfrēds Upmalis

(it kā apvainots). Vecmāmiņ! ko jūs runājat? Es nesaprotu! Vai es pret jums esmu nepieklājīgs bijis? Vai es kaut kur ko aplam esmu dārijis? Varbūt kāds mani ir apmelojis?

Vecā māte.

Nē, mīļais Alfrēd! Neviens tevi nav apmelojis!

Alfrēds Upmalis.

Tā? Un jūs, vecmāmiņ, tā runājat, it kā nezin kas būtu noticis!

Ansis Vairogs.

Ko es dzirdu un redzu, tā ir mana drauga Alfrēda Upmaļa vecmāmiņa? Labvakar, cienījamā vecmāte! Nē, manim jāsaka, jūs esat Upmaļa kundze! jo jūsu dēla dēls ir mans draugs! Es viņu zem apstākļiem uzrunāju par kungu, viņa tēvu tāpat, kā tad manim nebūtu iemesls jūs citādi uzrunāt, kā par Upmaļa kundzi!

Vecā māte

(babijā). Es esmu Kača Upmalis, vecā Kača! Un kas jūs esat?

A n s i s V a i r o g s.

Kas es esmu? jā, tas ir sīks jautājums! Es esmu cilvēks, kā jūs redzat! Es esmu latvietis, mans tēvs ir kalps un mana māte ir kalpa bērns un ir kalpone, bet es esmu filozofs, kuŗš tam visam par spīti, kas maniem vecākiem jānes un arī manim pa daļai jāredz un līdzī jācieš, prāto un domā, kāpēc katram cilvēkam, kad tas vēl ir mazs zīdāms bērns, laime neieliek šūpulī savus desmit vai divdesmit tūkstošu rubļus, ar ko saviem vecākiem palīdzēt, jo kā lai bērns iztura tādu skatu, kad tam jāredz, cik grūtu nastu viņa vecāki nes?

V e c ā m ā t e.

Jā, jūs runājat pareizi! Tiešām, šūpulī vajadzēja laimei ielikt dāvanas priekš maziem bērniem! Jo priekš tiem gādāt nav viegla lieta!

A n s i s V a i r o g s.

To es zinu! Lai gan es vēl neesmu precējies un manim nav neviena bērna! Sakiet, Upmaļa kundze, vai ir vērts cilvēkam precēties, vai ne, ja tik bieži runā par dažādām nepatikšanām laulībā?

V e c ā m ā t e.

Precēties, tas nav nekas! Tas ir viegls krāms! Bet satikties aukstā laikā, mežā, vienam vīriešam ar vienu sievieti, katram ar savu pusnosalušu kustonīti rokās, lai to glābtu no sala, tā ir mīlestība! Un tā manim bija tā laime satikties ar savu vīru pirmo reizi, kur tas rūpējās par sava kustonīša dzīvību. Ziemā, aukstā salā, es gāju no ciema uz māju. Es vēl biju jauna meita. Ko redzu, mazs zaķīts guļ uz tekas. Tas bija gluži nosalis. Es viņu paņēmu un redzu, ka tas vēl ir dzīvs. Es to ietinu zem sagšas un domāju: kur to likt? Aiznest uz māju? Bet tur tas varētu dabūt savu galu vai nu no vīriešiem, kuŗi allaž netaupa kus-

tonīti, vai no suņa! Gāju gabaliņu pa ceļu, redzu, kāds vīrietis stāv uz tekas un tura zaķēnu rokās. Manim likās, ka tas ir sapnis. Bet sals manim knāba tā kājās, ka es apķēros, ka laikam zaķu māte, kurai vēlu atnesušies zaķēni, ir dabūjuse galu, un mazie zaķēni, kas varējuši atrast barību, ir pamazām nīkuši, kamēr salā tie ir nokrituši bez spēka sniegā. Nu redziet, mans vīrs, kurā es toreiz vēl nepazinu, bija tas, kas to otru mazo zaķēnu turēja rokās. Tā mēs iepazināmies, gājām pa ceļu kopā. Manim lija asaras. Es eju ar jaunu vīrieti kopā, tas runā ar mani un saka: jaunava, ko tu raudi, tie ir zaķēni un vēl dzīvi! Gan viņi atspirgs, es viņus ņemšu pie sevis, jo es esmu saimnieka dēls Upmaļos! Tu manim dod arī to otru zaķēnu, es viņus pabarōšu, un kad tie kļūs lieli, tad es tos aiznesīšu uz mežu, kur biezi krūmi, nolikšu tur āboliņu un sienu un palaidīšu abus zaķēnus brīvībā, lai viņi dzīvo! Nu redzi, kam jāraud! Un tur mēs iepazināmies. Ilgi es nevarēju viņu mīlēt, bet kad es iedomāju to skatu, kā viņš uz ceļa turēja mazo zaķēnu, tad viņš manim patika. Un kad tas mani pašu reiz uzrunāja, tad es teicu: labi, es būšu tava sieva! Tad es viņu sāku mīlēt. Naktī es piecēlos un gāju pie loga, vai kāds ienaidnieks nenāk viņu nobendēt, jo viņam bija ienaidnieki, kuri manis dēļ viņu apskauda. Tie vairākkārt nāca un manim viņu apsūdzēja. Tad manim sirds ļoti sāpēja. Bet es to pārcietu. Dienā es viņam pagatavoju ēdienu, gāju viņam palīdzēt darbā, un katrs mans vārds gāja viņam pie sirds. Mēs strādājām grūti, bet beidzot spējām iepirkt šīs mājas par dzimtu. Tagad viņas izskatās citādi, arī tas mežs ir nolīsts, kur mēs mazos zaķēnus atradām, bet tas viss manim ir palicis dzīvā atmiņā, jo tādas lietas ir grūti aizmirst. Tā, mans mīlais un cienījamais kungs, precēties var un drīkst, bet papriekšu vajaga zināt, ko precē un cik ilgi grib kopā dzīvot! Es savu vīru pavadīju uz kapsētu, viņš

mani gaida, un nekas cits uz šīs zemes nestāv manim tā prātā, kā viņš! Zemniecei ir grūti mīlēt. Zemnieces labprāt neieredz savus zemniekus-vīrus, tās skatās uz citām labākām kārtām! Slikti, ka tās domā atrast laimi vikszābakos un bukstinā vai tūkā! Tās ir sliktas domas, ko mūsu zemnieces domā, tās ir ļaunas sirdis, kuŗas tagad sievietes nēsā savās krūtīs! Lielie prātnieki un rakstnieki, rakstāt par to! Vēl ir laiks! Citādi var pienākt tās dienas, kur mātes savus bērnus nosviedīs ceļmalā un skries pakal saviem mīļākiem, kamēr vīrs gulēs slims un vārgs un maizes pietrūks klētī!

A n s i s V a i r o g s.

Jā, Upmaļa kundze, šajā ziņā manim nav piedzīvojumu, bet manim šķiet, ka sievietes, tiklab kā vīrieši, visos laikos ir gluži tādi pat — ne labāki, ne sliktāki.

V e c ā m ā t e.

Nē, tā vis nav. Tagad ļaudis vispārīgi ir daudz sliktāki nekā senāk.

A n s i s V a i r o g s.

Tas nevar būt. Tagad izglītība ir labāka, ļaudis ir tiklab mantas ziņā, kā arī paši miesīgi un garīgi vairāk uz priekšu tikuši, tā ka jāsaka, tie atrodas labākā stāvoklī un labākos apstākļos nekā tie bija. Katra atpakaļrāpulis ir peļama. Zināms, jūs, Upmaļa kundze, runājat no dažādiem nepatīkamiem gadījumiem, kuŗi tagadnē sevišķi aizķerti, jūsu dzīve pagātnē bija patstāvīgāka. Jūs paši visur savā mājā rīkojāties, kamēr tagad jūs atpūšaties no sava darba un neņemat vairs dzīvas dalības sadzīvē. Bet ir vēl jautājums: vai jūs mainītu tagadni ar toreizējo dzīvi, ja jums tas būtu iespējams? Es domāju gan, ne! Jo, kas jums še kait lielajos Upmaļos?

Vecā māte.

Taisnība, tur jūs runājat patiesību!

Jancis Sviķis

(nāk ar lielu troksni, iedzēries). Kas te notiek? Sakāt, cienīgie kungi, vai es tik viens pats esmu piedzēries?

Vecā māte.

Ak, tu man atkal te, Alzofski! Fui! Vienmēr pilns kā mārks!

Jancis Sviķis.

Es tas, Jancis Sviķis, gribēju jūs, vecā māt, šodien nofotografēt, bet es nožēloju. Tagad laukā jau valda krēsla, laudis dodas pie miera, saule ir jau norietējuse. (Atsēžas.) Ar vārdu sakot, kungi, es te esmu nevietā, bet manim te ir svarīga lieta un darīšana, kuru izteikt un izskaidrot varu tikai jums, Upmaļa kundze, jo tie kungi nezina, ap ko lieta grozās. Par to es gribu no tiem kungiem dabūt konfiskāciju, nē, nē, kā to saka? satisfakciju! Jo redziet:

Kā vētra mani mīlestība lauž,
Un viltus manu sirdi grauž;
Es apniku, un manim apnika ar tās,
Tās ļaunās, glēvās, viltīgās!
Nu bija laiks man mirt un kapā grimt,
Vai arī pārveidoties un no jauna dzimt,
Tad milēt tā, lai krāptu viņas,
Un proti! visas līgaviņas!
Un pats par tām it gardi smieties,
Un nevis vairs ar niknu sievu rieties.
Tā tiešām suņa dzīve ir,
Pats mācītājs nu laulību mums šķir,
Es raudu, un ar baltu ķešas drānu
Es slauku asaras, par plānu
Ir šī dzīve; sievas radi
Vēl diņģējas, bet velti! kur tie gadi,

Kur raizēs nerimstot man sirds sāp dziļi,
Kur ienīstu es tos, kas reiz bij mīļi,
Un kāpēc?
Lūk, tāpēc:
Vienīgi aiz līdzcietības,
Priekš vīra, kas tās laikā precē.
Pēc kāzām viņas vīra galvu ecē
Ar asiem nagiem, viņu pulgo, krāp!
Nu jāšķiras! Ar dievu, sirds man sāp!

Tā, nu jūs, kungi, zināt, kas man par lietu!

V e c ā m ā t e.

(smejas). Alzofski, ej pie mana dēla un izrunājies ar viņu par savu lietu.

J a n c i s S v i ķ i s.

Pie viņa, pie Upmaļa kunga, es eju katrā laikā, jo viņš nav lepns un uzpūtīgs cilvēks, kā dažs labs cits! Manim, tā sakot, sieva ir slima un bērni nav gluži veseli, arī ar mani pašu nav gluži pareizi, un fotografējis es esmu jūs gandrīz visus, tikpat kā savus bērnus, tā tad vajadzīga maksa.